

11.19.

۸۷/۱/۱۰۸۴۸۵
۸۷-۱۵۹

اثرات نظم نوین بین الملل پس از جنگ سرد بر سیستم امنیتی منطقه

خاورمیانه

پایان نامه ارائه شده به گروه علوم سیاسی

دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی

دانشگاه شهید بهشتی

برای دریافت دانشنامه کارشناسی ارشد

در رشته مطالعات منطقه ای

توسط:

مهدی رحمانی کمار سفلی

استاد راهنما:

دکتر محمد غفوری

بهمن ماه ۱۳۸۷

۱۱۰۱۹۰

کتابخانه مرکزی
دانشگاه شهید بهشتی

۱۳۸۸ / ۱ / ۳ ۵۶

برگ تأییدیه پایان نامه

عنوان پایان نامه: اثرات نظم نوین بین الملل پس از جنگ سرد بر سیستم امنیتی
منطقه خاورمیانه

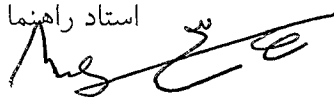
نام دانشجو: مهدی رحمانی کمار سفلی

دوره: کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه ای

این پایان نامه در جلسه ۱۳۸۷/۱۱/۲۷ با نمره ۱۸/۲۵ و درجه عالی. مورد تأیید اعضای کمیته پایان نامه، متشکل

از استادان زیر، قرار گرفت:

استاد راهنما

دکتر محمد غفوری

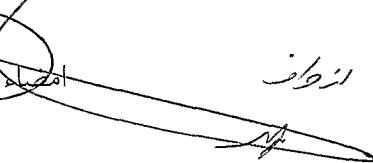
امضاء

استاد مشاور

دکتر محمد رضا تاجیک

امضاء

استاد ناظر

دکتر علی معنوی تهرانی

تقدیم به:

دل انگیزترین رایحه مهر «مادرم» و خواهران عزیزم

که با گرمی آفتاب وجودشان، با دریای زلال محبتشان و با

نور چراغ عمرشان موجب رشد، نمو و هدایت من شدند

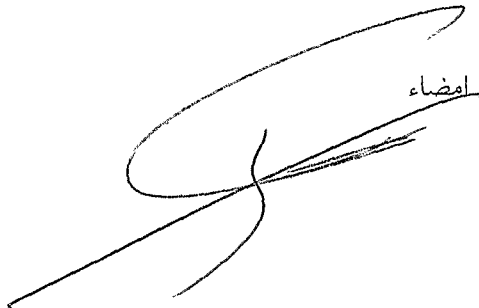
اذعان

مطالب ارائه شده در این پایان نامه توسط اینجانب در دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی دانشگاه شهید بهشتی در فاصله زمانی ۲۸ اردیبهشت تا بهمن ۱۳۸۷ به انجام رسیده، به استثنای کمک های مورد اشاره در سپاسگزاری، گردآوری این پایان نامه به طور کامل توسط خود اینجانب صورت پذیرفته است. این پایان نامه یا بخشی از آن برای دریافت هیچ مدرکی به این دانشگاه یا دیگر دانشگاهها ارائه نشده است.

مهدی رحمانی کمار سفلی

بهمن ۱۳۸۷

امضاء

سیاسگزاری

نگارش و تدوین این مجموعه عملی بود که بی شک بدون مساعدت، دلگرمی و تشویق دیگران میسر نمی گردید. بر خود لازم می دانم که از برخی از این عزیزان قدردانی کنم:

جناب آقای دکتر محمد غفوری، استاد راهنما، که در طول نگارش این مجموعه با سخت گیریها و دقت بجایشان، سکاندار شایسته ای در هدایت این پایان نامه بودند و در جمع آوری منابع و مأخذ مورد نیاز از هیچ کمکی فرو گذار نمودند.

جناب آقای دکتر محمد رضا تاجیک، استاد مشاور، که علاوه بر دوره نگارش پایان نامه در طول دوران تحصیل نیز نکات فراوانی از ایشان آموختم و همواره از نظرات کارشناسانه شان بهره جستیم. سایه شان مستدام و خداوند حافظشان باد.

جناب آقای دکتر علی معنوی تهرانی، استاد ناظر، که از مرحله تنظیم پیش طرح تا روز دفاعیه از راهنمائیها و نکته سنجی هایشان بهره فراوان بردم و از نهایت بزرگواری و متانتشان همواره محفوظ گشتم.

سرکارخانم مهین مرندی، منشی محترم گروه علوم اقتصادی و سیاسی که سرکار خانم فرزانه، مسئول محترم کتابخانه دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی که دلسوزیها و زحمات بی شائبه شان مثال زدنی است.

قدردانی نهایی اختصاص دارد به تمام دوستانی که مرا در این امر یاری کردند. بی شک بدون همراهی این عزیزان، تدوین این مجموعه بسیار مشکل می نمود.

عنوان پایان نامه: اثرات نظم نوین بین الملل پس از جنگ سرد بر سیستم منطقه ای خاورمیانه

دانشجو: مهدی رحمانی کمار سفلی

استاد راهنما: دکتر محمد غفوری

دوره: کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه ای

تاریخ ارائه: ۸۷/۱۱/۲۷

چکیده

جنگ ها را اگر به عنوان اوج «بی نظمی» در سیاست بین الملل تلقی کنیم، ظاهراً تمایل پس از آن به سوی «نظم» است. بدین سبب، همه نظم هایی که در طول تاریخ روابط بین الملل حاصل شده، پس از یک دوره طولانی جنگ میان کشورها بوده است. جنگ جهانی اول، نظم ورسای را به دنبال داشت و جنگ دوم جهانی به «نظم یالتا- پتسدام» گرایید. و سرانجام جنگ سرد سالها نظمی خاص را بر جهان سایه افکند. اما در دوران پس از جنگ سرد، شکل و ماهیت روابط بین الملل دستخوش تحولات متعددی گردید و نظم پس از فروپاشی نظام دوقطبی و جنگ دوم خلیج فارس در ذات خود نظام بی نظمی را به دنبال داشت که بالاخره به جنگ (اوج بی نظمی) منجر شد. این جنگ مهرپایانی بر نظم های تاسیس شده پیشین بود. با نقطه عطف تلقی کردن یازده سپتامبر می توان گفت که ایالات متحده (به طور خاص) و سایر قدرت های فرمانطقه ای (به طور کلی) با دیدگاه دیگری به مفهوم امنیت نگاه می کنند. امنیت نه اغلب نظامی (مثل دوره جنگ سرد) و نه صرفاً نرم افزاری (لیبرالیستی). بلکه ابزارهای سخت افزاری (ریالیستی) و نرم افزاری است که توأمان در دستور کار قرار می گیرد. تاثیر یازده سپتامبر معطوف به استراتژی جهانی آمریکا بود و خاورمیانه نقطه کانون و ثقل استراتژی آن کشور تلقی شد و جنگ خلیج فارس در راستای توجه به استراتژی ایالات متحده بود. مهم ترین تأثیرات شگرفی که این جنگ بر خاورمیانه و خلیج فارس به جای گذاشت، آن است که بر سیستم امنیتی سابق مهر فروپاشی زد و یک «وضعیت بی سیستمی» از خود باقی گذارد.

در شرایط کنونی خاورمیانه با شمار بیشتری از رویدادها و روندها احاطه شده است و تنها مربوط به مسائل ساده ای که در گذشته بوده نمی باشد. هرگونه سیستم منطقه ای در این منطقه باید از ویژگیهای انعطاف پذیری در برابر نیروهای بین المللی برخوردار باشد تا بتواند در مقابل هرج و مرج های سیاسی متفاوت مقاومت کرده و دوام بیاورد. با عنایت بر موارد موصوف به دنبال این مسأله هستیم که تأثیرات نظم نوین بین المللی پس از جنگ سرد را در عرصه روابط بین الملل و بر ساختار امنیتی منطقه خاورمیانه مورد پژوهش و بررسی قرار می دهیم.

کلید واژگان

جنگ سرد، نظم نوین بین المللی، یازده سپتامبر، امنیت منطقه ای، سیستم منطقه ای خاورمیانه، قدرت های بزرگ، نظام بین المللی

فهرست مطالب

کلیات پایان نامه	۸
۱- طرح مسأله	۸
۲- سابقه تحقیق	۹
۳- سوال اصلی و سوالات فرعی تحقیق	۹
۴- مفروضات تحقیق	۱۰
۵- فرضیات تحقیق	۱۰
۶- مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق	۱۱
۷- روش تحقیق	۱۱

بخش اول: چارچوب نظری

فصل اول: واقع‌گرایی و مؤلفه‌های کلیدی آن

بند اول: واقع‌گرایی	۱۲
بند دوم: لفه‌های کلیدی واقع‌گرایی	۱۳
۱- دولت‌گرایی	۱۵
۲- بقاء	۱۶
۳- خودیاری	۱۷

فصل دوم: نو واقع‌گرایی و مؤلفه‌های کلیدی آن

۱۸	..... بند اول نواقع گرای
۲۱	..... مفاهیم کلیدی نواقع گرای
۲۱	..... ۱- موازنه قدرت
۲۲	..... ۲- دستاورد نسبی
۲۳	..... ۳- ضرورت هژمون
۲۳	..... تزه‌های کلیدی نواقع گرای
۲۴	..... ۱- محوریت ساختار نیستمی
۲۵	..... ۲- دولت به عنوان اولین بازیگر
۲۶	..... ۳- ساختار آنارشیک نظام بین الملل

بند دوم: واقع گرای ساختاری کنت والتز

۲۷	..... ۱- نواقع گرای
۲۸	..... هسته نواقع گرای ساختاری والتز
۳۰	..... ۱- اصل سازمان دهنده
۳۰	..... ۲- تعیین کارکردهای واحدها
۳۰	..... ۳- توزیع توانمندیها
۳۱	..... سطوح مختلف جنگ در روابط بین الملل
۳۲	..... انتقادات وارده بر نواقع گرای

فصل سوم: نواقع گرائی و ایالات متحده پس از جنگ سرد (نتیجه گیری)..... ۳۴

بخش دوم: فروپاشی شوروی و دگرگونی در ساختار و ماهیت نظام دو قطبی

فصل اول: پایان جنگ سرد و ادعای آمریکا برای رهبری جهان

بند اول: فروپاشی شوروی و تحولات نظام بین الملل ۳۹

بند دوم- ادعای آمریکا برای رهبری جهان

مقدمه ۴۶

-نظم نوین جهانی ۴۷

مولفه های نظم نوین جهانی ۵۰

۱- رهبری آمریکا ۵۰

۲- مشارکت قدرت های درجه دو ۵۱

۳- تثبیت و گسترش نقش سازمان بین الملل با مدیریت آمریکا ۵۱

-اولویت های استراتژیکی آمریکا پس از جنگ سرد

۱- تقویت دموکراسی متکی بر بازار آزاد اقتصادی ۵۲

۲- کمک به گسترش دموکراسی ۵۲

۳- انزوای کشورهای یاغی ۵۳

فصل دوم: سیاست خارجی آمریکا در قبال خاور میانه پس از فروپاشی شوروی

بند اول

۱-مقدمه ۵۴

۲- خاور میانه و دلایل اهمیت آن..... ۵۵

۳- اهداف و منافع آمریکا در خاور میانه..... ۵۸

بند دوم- سیاست خاور میانه ای آمریکا در زمان ریاست جمهوری جورج بوش (پدر)

۱- حضور نظامی گسترده در منطقه..... ۶۰

۲- روند صلح خاور میانه..... ۶۴

بند سوم- سیاست خاور میانه ای آمریکا در زمان ریاست جمهوری بیل کلینتون

۱- روند صلح خاور میانه..... ۶۸

۲- مهار دو جانبه..... ۷۲

نتیجه گیری..... ۷۷

بخش سوم: تاثیر حادثه ۱۱ سپتامبر بر محیط استراتژیک نظام بین الملل

فصل اول: محیط امنیتی نظام بین الملل پس از ۱۱ سپتامبر

بند اول

۱- مقدمه..... ۸۲

۲- ۱۱ سپتامبر و تاثیر آن بر روی مفهوم امنیت..... ۸۳

۳- ۱۱ سپتامبر و فرصت های بدست آمده برای ایالات متحده..... ۸۵

بند دوم: تاثیر ۱۱ سپتامبر بر سیاست خارجی آمریکا

۱- بحران هویت در سیاست خارجی آمریکا پس از جنگ سرد..... ۸۸

۲- هدفمند شدن سیاست خارجی آمریکا..... ۹۲

۳- حل بحران از طریق مبارزه با تروریسم..... ۹۴

فصل دوم: محیط امنیتی نظام بین الملل پس از ۱۱ سپتامبر

بند اول

- ۱- تغییر رژیم..... ۹۷
- ۲- جنگ پیش دستانه ۹۸
- ۳- طرح خاور میانه بزرگ..... ۱۰۰

بند دوم- محیط استراتژیک خاور میانه قبل از ۱۱ سپتامبر

- ۱- شکست مهار دو جانبه..... ۱۰۴
- ۲- ناکارآمدی تحریم عراق..... ۱۰۵
- ۳- روند صلح خاور میانه..... ۱۰۷
- ۴- افزایش احساسات ضد آمریکایی..... ۱۰۷

فصل سوم: دلایل شکل گیری حوادث ۱۱ سپتامبر و تغییر سیاست آمریکا نسبت به

منطقه خاور میانه

- ۱- مقدمه..... ۱۰۸
- ۲- گسترش دموکراسی در خاور میانه..... ۱۱۳
- ۳- تغییر استراتژی امنیتی آمریکا در خاور میانه..... ۱۰۶
- نتیجه گیری..... ۱۲۵

بخش چهارم: خاورمیانه : محور سیاست خارجی آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر

فصل اول :

بند اول: رویکرد نومحافظه کاران و نقش آنها در سیاست خارجی آمریکا پس از

۱۱ سپتامبر

۱- مقدمه ۱۲۸

۲- پیدایش و تکوین جریان نومحافظه کاری..... ۱۲۹

بند دوم:

۱- مبانی فکری سایست گذاری خارجی در ایالات متحده.

اندیشه‌های لئو شتراوس ۱۳۰

۱- توجه به مذهب و ارزش‌های سنتی ۱۳۰

۲- دشمن تراشی ۱۳۰

۳- صلح به انحطاط می انجامد..... ۱۳۱

۴- ضدیت با استبداد..... ۱۳۱

۵- تقسیم ارزشها به خیر و شر و ضدیت با نسبیت گرایی..... ۱۳۲

۶- تاکید بر قدرت نظامی..... ۱۳۲

۷- ناسیونالیسم تهاجمی..... ۱۳۲

۲- مؤلفه‌های اندیشه‌های نومحافظه کاری

۱- اعتقاد به لزوم وجود دشمن خارجی..... ۱۳۳

۲- نظامی گری الگوی تحقق اهداف امنیتی ۱۳۳

- ۳-اندیشه هژمونیک و تفوق گرایی ۱۳۴
- ۴-دموکراسی تحمیلی ۱۳۵
- ۵-نگاه و تفکرایدئولوژیک..... ۱۳۵
- بندسوم:نومحافظه کاران و خاورمیانه..... ۱۳۶

فصل دوم : سیاست خارجی دولت بوش پس از ۱۱سپتامبر

بند اول

۱.مقدمه..... ۱۴۲

۲.مؤلفه‌های سیاست خارجی دولت بوش پس از ۱۱سپتامبر..... ۱۴۵

بند دوم : محورهای سیاست خارجی آمریکا در منطقه خاورمیانه پس از ۱۱ سپتامبر

مقدمه..... ۱۴۷

۱.مبارزه با تروریسم ۱۴۸

۲. تغییرساختارسیاسی خاورمیانه و حضور نظامی گسترده ۱۵۱

۳.تغییرساختارسیاسی جدید آمریکا در خاورمیانه ۱۵۵

نتیجه گیری ۱۶۰

نتیجه گیری نهایی پایان نامه..... ۱۶۲

فهرست منابع..... ۱۶۸

کلیات تحقیق

طرح مسئله (تعریف و اهمیت موضوع):

جنگ‌ها را اگر به عنوان اوج «بی‌نظمی» در سیاست بین‌الملل تلقی کنیم، ظاهراً تمایل پس از آن به سوی «نظم» است. بدین سبب، همه نظم‌هایی که در طول تاریخ روابط بین‌الملل حاصل شده، پس از یک دوره طولانی جنگ میان کشورها بوده است. به عنوان نمونه، جنگ‌های ناپلئونی در اروپا منجر به ظهور کنگره وین در سال ۱۸۱۵ و به اصطلاح «نظم نوین» گردید. جنگ جهانی اول، نظم ورسای را به دنبال داشت و جنگ دوم جهانی به «نظم یالتا-پتسدام» گرایید. و سرانجام جنگ سرد سالها نظم خاصی را بر جهان سایه افکند. اما در دوران پس از جنگ سرد، شکل و ماهیت روابط بین‌الملل دستخوش تحولات متعددی گردید و نظم پس از فروپاشی نظام دوقطبی و جنگ دوم خلیج فارس در ذات خود نظام بی‌نظمی را (از سوی بازیگران درون ملی مانند گروههای تروریستی و رادیکالیسم اسلامی و نیز از سوی عراق که در پی دستیابی به تسلیحات کشتار جمعی بود) به دنبال داشت که بالاخره به جنگ (اوج بی‌نظمی) منجر شد. این جنگ مهرپایانی بر نظم‌های تاسیس شده پیشین بود. با نقطه عطف تلقی کردن یازده سپتامبر می‌توان گفت که ایالات متحده (به طور خاص) و سایر قدرت‌های فرمانطقه‌ای (به طور کلی) با دیدگاه دیگری به مفهوم امنیت نگاه می‌کنند. امنیت نه اغلب نظامی (مثل دوره جنگ سرد) و نه صرفاً نرم افزاری (لیبرالیستی). بلکه ابزارهای سخت افزاری (ریالیستی) و نرم افزاری است که توأمان در دستور کار قرار می‌گیرد. تاثیر یازده سپتامبر معطوف به استراتژی جهانی آمریکا بود و خاورمیانه نقطه کانون و ثقل استراتژی آن کشور تلقی شد و جنگ خلیج فارس در راستای توجه به استراتژی ایالات متحده بود. مهم‌ترین تأثیرات شگرفی که این جنگ بر خاورمیانه و خلیج فارس به جای گذاشت، آن است که بر سیستم امنیتی سابق مهر فروپاشی زد و یک «وضعیت بی‌سیستمی» از خود باقی گذارد.

در شرایط کنونی خاورمیانه با شمار بیشتری از رویدادها و روندها احاطه شده است و تنها مربوط به مسائل ساده‌ای که در گذشته بوده نمی باشد. هرگونه سیستم منطقه ای در این منطقه باید از ویژگیهای انعطاف پذیری در برابر نیروهای بین المللی برخوردار باشد تا بتواند در مقابل هرج و مرج های سیاسی متفاوت مقاومت کرده و دوام بیاورد. با عنایت بر موارد موصوف به دنبال این مسأله هستیم که تأثیرات نظم نوین بین المللی پس از جنگ سرد را در عرصه روابط بین الملل و بر ساختار امنیتی منطقه خاورمیانه مورد پژوهش و بررسی قرار می دهیم.

۲. سابقه تحقیق: گرچه به طور پراکنده و بارویکردهای مختلف نوشته ها و مطالبی در این زمینه وجود دارد، اما بررسی های انجام گرفته نشان می دهد که تاکنون تحقیق مستقلی تحت این عنوان تالیف نشده است. بنابراین این پژوهش می تواند اولین گامی باشد که در این راه برداشته می شود.

۳. سؤال اصلی و سئوالات فرعی تحقیق:

با توجه به تحولات اخیر منطقه خلیج فارس ، یعنی حمله آمریکا و نیروهای ائتلاف به عراق و سرنگونی رژیم صدام و با در نظر گرفتن استراتژی ایالات متحده در این منطقه (مبارزه با تروریسم، حضور نظامی، مبارزه با سلاح های کشتار جمعی و . . .) برآیند نظم نوین بین المللی بر سیستم جدید امنیتی در خاورمیانه چگونه توصیف می شود؟

سئوالات فرعی :

۱. سیستم امنیتی منطقه خاورمیانه چه مشخصه هایی دارد؟
۲. آیا سیستم جدید شباهت هایی با سیستم های قبلی خواهد داشت، یا کاملاً متفاوت است؟
۳. آیا منطقه خاورمیانه تا آینده قابل پیش بینی قادر به حفظ امنیت کشورهای حوزه خود نخواهد بود و همچون گذشته، بازیگران خارجی در آن نقش آفرینی خواهند داشت؟

۴. چالش‌ها و موانع جدید سیستم جدید امنیتی در برابر بازیگران فرامنطقه‌ای در منطقه

خاورمیانه چیست؟

۵. مکانیزم‌های استقرار سیستم امنیتی پایدار در منطقه خاورمیانه کدامند؟

۴. مفروض (ها):

۱. عامل انرژی (نفت و گاز)، فروپاشی شوروی سابق و بحران دوم خلیج فارس، تأثیری تعیین‌کننده و به‌عنوان یک فرصت طلایی، زمینه‌ساز تحقق برنامه ریزی هدفدار آمریکا دایر بر تغییر نظام جاری بین‌المللی از نظام دوقطبی به نظام تک‌قطبی و تلاش آن کشور برای شکل دادن به سیستم جدید امنیتی مطلوب خود در قالب نظم نوین بین‌المللی است.

۲. پس از رویدادهای یازده سپتامبر اهمیت ژئواستراتژیکی، ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی خاورمیانه برای ایالات متحده آمریکا افزایش یافته، لذا درصد دگرگونی و اصلاحات در این منطقه می‌باشد.

۵. فرضیه (ها):

۱. به موازات شکل‌گیری نظم نوین بین‌المللی و با عنایت به رخداد یازده سپتامبر، سیستم امنیتی منطقه خاورمیانه برخلاف ثبات دوره جنگ سرد به نفع «دگرگونی و اصلاحات» کنار می‌رود.

۲. در سیستم امنیتی جدید منطقه‌ای خاورمیانه، کشورهای قدرتمند، مسئول امنیت آن گروه از کشورها خواهند بود که در یک منطقه حیاتی با تحولات غیرقابل پیش‌بینی روبرو هستند.

۳. «عدم ثبات داخلی» و «تهدیدات خارجی» تنها می‌تواند با اجرای اصلاحات داخلی و برقراری اقتدار ملی، موجب یک سیستم امنیتی با ثبات گردد.

۶. مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق:

مفاهیم اصلی تحقیق

جنگ سرد، نظم نوین بین المللی، یازده سپتامبر، امنیت منطقه ای، سیستم منطقه ای خاورمیانه،

قدرت های بزرگ، نظام بین المللی

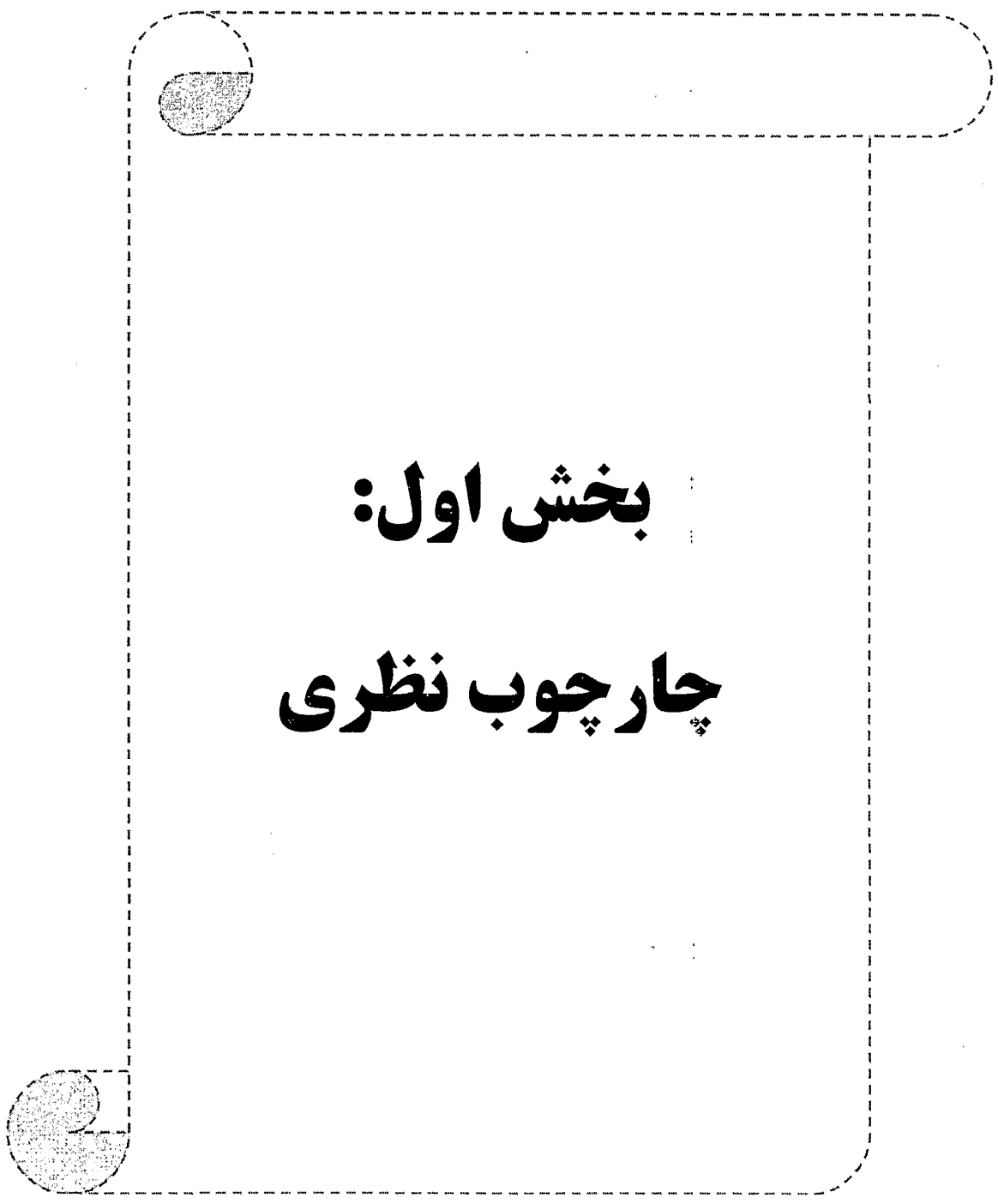
متغیر اصلی: نظم نوین بین الملل پس از جنگ سرد.

متغیر وابسته: سیستم امنیتی منطقه ای خاورمیانه

۷. روش تحقیق: در جمع آوری داده ها و اطلاعات در این تحقیق از روش کتابخانه ای استفاده

خواهیم کرد. سپس با اتکاء به داده های تاریخی و عینی با روش توصیفی و تحلیلی در چارچوب

رویکرد نئورئالیسم به پرسش های اصلی و فرعی پاسخی خواهیم داد.

بخش اول:
چارچوب نظری